

Orlovsrapport skrevet af Hanne Kingo Christensen,
højskolelærer på Seniorhøjskolen Rude Strand

Indholdsfortegnelse	s.
Kort resumé	2
Indledning	2
I. Syn på aldring - formål og baggrund	2
Orlovens praktiske gennemførelse	4
- Undersøgelsesmetode	4
- Undersøgelsesresultater	5
- Konklusion	8
II. Bæredygtige projekter	9
Afslutning	14
Kommenteret litteraturliste	15
Bilag med nøgletal	16

Kort resume:

Jeg har haft orlov fra mit arbejde på Seniorhøjskolen Rude Strand i 1/2 år for at undersøge syn på aldring i Vietnam, Laos og Cambodia. Her har jeg været rejsende/observerende/samtalende i 5 måneder fra oktober 2013 til marts 2014. Rapporten opsummerer dels den indsigt jeg har opnået om emnet, som forhåbentlig kan give stof til eftertanke og debat. Dels en oversigt over nogle bæredygtige projekter, jeg stødte på undervejs, som måske kan inspirere til samarbejdsmuligheder, måske ligefrem rejsemål, i de tre lande.

Indledning

Min uddannelsesorlov har på flere måder været atypisk. Jeg er rejst ud i verden for at blive klogere og har i 5 måneder indsamlet viden omkring det, der har været mit primære undersøgelsesfelt: "Syn på aldring i Vietnam, Laos og Cambodia". Baggrunden for at undersøge dette emne har jeg sammen med metode og resultater beskrevet på s. 2-8. Jeg håber at både undervisere på Seniorhøjskolerne og andre med interesse i, hvordan vi ser på og omtaler et samfunds ældre medborgere, kan hente viden og inspiration her.

Nu jeg var "ude at se mig omkring" syntes jeg, det ville være oplagt også at beskrive nogle af de såkaldt "bæredygtige projekter", jeg opsøgte undervejs, bl.a. for at komme i kontakt med lokale ældre. Vietnam, Laos og Cambodia er forholdsvis fattige lande, og der er mange muligheder for at støtte op om både sociale, miljømæssige og kulturelle projekter. Jeg har beskrevet nogle af dem på s. 9-14 for at give inspiration til et evt. internationalt samarbejde.

I. Syn på aldring - formål og baggrund.

Mit overordnede formål med orloven har været at undersøge syn på aldring i et østasiatisk samfund. Baggrunden herfor er en nysgerrighed i forhold til, om der findes en intakt respekt for alderdommen i samfund, der har andre værdier end vores vestlige. Flere danske forskere¹ har beskrevet en tendens til, at menneskelige værdier som livserfaring og visdom, der traditionelt forbindes med alderdommen, i dag ikke er i så høj kurs som tidligere. Nutidens værdisætning er i højere grad præget af arbejdsmarkedsrelaterede krav om fleksibilitet, mobilitet og omstillingsparathed. Den personlige og faglige udvikling, som før primært var tilknyttet ungdomsfasen, breder sig i dag op i alderdommen, hvor det forventes, at ældre "holder sig unge" såvel fysisk som mentalt. I mit arbejde som højskolelærer på Seniorhøjskolen Rude Strand drejer debatten sig ofte om ældres rolle i samfundet. Flere taler her om nutidens krav om fortsat personlig udvikling, og om at ældres viden og livserfaring ikke bliver tilstrækkeligt værdsat.

Jeg har valgt at undersøge, hvordan folk opfatter det at blive gammel i Vietnam, Laos og Cambodia. Disse lande repræsenterer på den ene side traditionelt familieorienterede samfund, som må formodes at indebære en høj grad af respekt for ældres livserfaring. På den anden side omstiller landene som del af et østasiatisk økonomisk udviklingsboom sig mere og mere til moderne livsvilkår, hvilket også må formodes at præge synet på de værdier, ældre bidrager med.

¹ Bl.a. lektor og idehistoriker Jens Erik Kristensen samt lektor og aldersforsker Tine Frstrup, begge Århus Universitet i Augustus temanummer om syn på aldring, sept. 2012.

Overordnet set har Vietnam, Laos og Cambodia nogle fælles historisk-kulturelle baggrunde, som har gjort det muligt at sammenligne synet på ældre²:

1. En fælles fortid som fransk protektorat og senere koloni under navnet Fransk Indokina i perioden 1864-1954. Franskmændene har, udover enkelte overlevende bygninger og *baguettes*, ikke sat sig varige spor sprogligt eller kulturelt, men en vis sund skepsis i forhold til europæisk kultur-imperialisme spores stadig blandt folk.

2. Vietnam-krigen, ca. 1965-75, som på disse kanter benævnes "Den amerikanske krig". En krig, der ikke kun omhandlede forholdet mellem Nord- og Sydvietnam, men som involverede både Laos og Cambodia, fordi nordvietnamesiske styrker sendte forsyninger til syd via den såkaldte Ho Chi Minh-sti. Denne er ikke én men mange "stier", der bl.a. gik gennem Laos og Cambodia, og blev systematisk bombet af de amerikanske styrker med store folketab til følge. Da USA endelig trak sig ud af krigen, fortsatte helvede for cambodianerne, som fra 1975-79 blev regeret af Pol Pots brutale Khmer Rouge-styre.

3. Kommunistiske/ socialistiske styreformere, som for Vietnam og Laos' vedkommende vil sige kommunistisk-centralistiske et-parti-systemer. Cambodia har flere partier, men den styrende socialistiske regering er ofte under anklage for korrupsion og valgsvindel. Efter den generelle kommunistiske afmatning internationalt som følge af Sovjetunionens opløsning i 1989, er markedsøkonomien under hastig udvikling, for ikke at sige: Det er ved at blive helt kapitalistisk! Dette er specielt tydeligt i Vietnam, men Laos og Cambodia er også mål for især kinesiske investeringsselskaber, der lader til at være endnu mere profitorienterede end tilsvarende vestlige.

4. Den buddhistiske religion: I Laos og Cambodia den ældre indiske skole, kaldet *Theravadda* buddhisme, og i Vietnam som hovedregel den yngre kinesiske skole kaldet *Mahayana* buddhisme. Buddhismen suppleres i alle tre lande med en udbredt tilbedelse af forfædre, *ancestor worship*: Slægtens forfædre tilbedes både til hverdag og på udvalgte mindedage i løbet af året. Endelig er der især i Laos en tro på gode og onde ånder, *animisme*.

Mit undersøgelsesfelt "Syn på aldring" skal forstås bredt som både ældres opfattelse af det at blive gammel og yngre generationers syn på alderdom³. Temaer i min undersøgelse har været:

- den ældres status i familien og lokalsamfundet
- anvendeligheden af den ældres livserfaring i det daglige liv
- omgivelsernes respekt for den mentale og praktiske viden, som den ældre besidder

² Se endvidere bilag med nøgletal for landenes befolkning, økonomi og levealder.

³ Generelt betragtes man i de omtalte lande som "ældre" eller "gammel" allerede fra 55-års-alderen. Den relativt lave alders-grænse skal nok forklares med, at den ældre generation har arbejdet hårdt og er tidligere nedslidt end i et vestligt samfund.

Orlovens praktiske gennemførelse

Jeg søgte en 6 måneders orlov, fik bevilget de 3, og valgte selv at spare sammen til resten. Det kræver tid at undersøge et problemfelt som syn på aldring, og det at undersøgelsen foregår under fremmede himmelstrøg fordrer en vis fordybelse i det enkelte lands kultur og levevis for at forstå baggrunden for et bestemt syn på aldring. Det tidskrævende ligger også i rejseformen, hvor jeg har rejst "på egen hånd" med offentlig transport og ofte i tyndtbefolkede egne, hvilket tager tid (på en eller anden måde kommer en bustur på 200 km altid til at vare en hel dag). Rejseformen er valgt ud fra et ønske om at komme tæt på lokalbefolkningen for at "få noget at vide", ligesom jeg har boet på mindre familieejede guesthouses/ homestays for at få en fornemmelse af familiestruktur og levevis. Selvfølgelig har økonomiske betragtninger også spillet ind - det er relativt billigt at rejse på den måde, når først flybilletten, vaccinerne, visaerne og rejseforsikringen er betalt, og det har derfor været muligt for mig at rejse i 5 måneder og bruge den sidste måned på forberedelse/ efterbearbejdning.

I rapporten her vil jeg nogle gange referere til "jeg", nogle gange til "vi", og det er fordi jeg har været i den heldige situation at kunne rejse sammen med min mand, som også har kunnet tage orlov fra sit arbejde. Han er uddannet etnograf og har været en uvurderlig faglig medspiller. Både når det gælder viden om data-indsamling i fremmede kulturer, og når det er godt at have "to par ører" til at opfatte, hvad folk mener, når de udtaler sig.

Undersøgelsesmetode:

Jeg havde hjemmefra forsøgt at få kontakt til så mange ældreorganisationer og -foreninger i de tre lande som muligt for gennem dem at få en grundlæggende viden om emnet. De kontakter, det lykkedes mig at finde frem til, viste sig i nogle tilfælde at bære frugt, i andre at være udenfor rækkevidde. For at starte med sidstnævnte svarede min kontakt i Laos ikke på gentagne mails, og da jeg nåede til Sydvietnam var det lige før det vietnamesiske nytår (Tet), og al planlægning var tilsyneladende udelukket. Jeg tilskriver de to tilfælde gammelkommunistisk system-stivhed; et møde kan ikke arrangeres, før organisationens øverste ledelse har givet tilladelse.

De kontakter, der derimod virkede var "Vietnamese Association of the Elderly" (VAE), en slags vietnamesisk "Ældresagen" med hovedsæde i Hanoi. Udover et meget informativt møde med organisationens afdeling for internationalt samarbejde gav de mig kontakten til NGOen "Center for Aging Support and Community Development" (CASCD), som arbejder på græsrodsniveau bl.a. med udbredelse af selvhjælpsgrupper. I Cambodia havde jeg et meget udbytterigt møde med "Help Age Cambodia", som er en afdeling af den internationale ældre-NGO Help Age International. De arrangerede en studietur ud til en landsby, hvor jeg oplevede en ældreforening i funktion.

Min primære undersøgelsesmetode var hjemmefra tænkt som uddybende samtale kombineret med deltagerobservation. Jeg måtte hurtigt sande, at meget få ældre taler engelsk, og selvom mange unge gerne vil praktisere deres engelsk-kundskaber, rækker disse sjældent til egentlig tolkning, især når det kommer til mere abstrakte emner som livsværdier og menneskesyn. Min undersøgelsesmetode har derfor været at observere ældre i deres dagligdag samt at tale med oftest yngre engelsk-sprogede om deres syn på ældre. En intensiv dagbogsskrivning har udmøntet sig i en række centrale udsagn og observationer omkring synet på aldring. I det følgende vil jeg opsummere de vigtigste.

Undersøgelsesresultater:

Mine undersøgelsesresultater kan opsummeres under tre hovedpunkter:

1. Aktiv aldring
2. Ældres rolle i familien
3. Respekt for alderdommen

ad 1: Aktiv aldring

- Erhvervsaktive ældre: Både i Vietnam, Laos og Cambodia er det slående, at ældre er en aktiv del af bybilledet såvel som på landet. I begyndelsen syntes jeg bare, det var fantastisk livsbekræftende at møde så mange aktive ældre, men jeg fandt hurtigt ud af, at det at arbejde er en nødvendighed for de fleste. Af de tre lande er det kun Vietnam, der yder en egentlig alderspension, og dette sker først fra det fyldte 80. år (!). Eftersom gennemsnits-levealderen samme sted opgives til 75 år (WHO 2013), er der ikke så mange, der får glæde af pensionen, som i øvrigt kun beløber sig til o.10\$ per måned. I alle tre lande får statsansatte pension fra det fyldte 55. år for kvinders og 60. år for mænds vedkommende, men rådighedsbeløbet er oftest ikke tilstrækkeligt.

Derfor har jeg på min rejse mødt ældre af begge køn beskæftiget med så forskellige hverv som svinepasser, whiskybrygger, cykeludlejer, suppeudskænker, cafébestyrer, guesthouse-ejer, landsbyhøvding, kurvefletter, rispapir-pandekage-mager, tempelvelsigner (i Laos og Cambodia kan man mod betaling blive velsignet af en ældre munk eller nonne. Handlingen symboliseres ved at binde en snor om håndleddet på den velsignede).

Især i storbyerne findes der også ældre, der må klare sig ved at sælge lodsedler, eller i sjældnere grad ved ligefrem at tigge. Dette er ikke noget, samfundet er stolt af, og det er selvfølgelig en uværdig livssituation for den ældre. Men generelt har de mennesker, jeg her har nævnt, tilsyneladende været glade for og stolte af deres arbejde, selvom det kan være hårdt. Det virker som om de føler en stolthed over fortsat at kunne bidrage til samfundet, hvilket bekræftes af flere af dem, jeg har talt med. En 82-årig vietnamesisk mand (pensioneret læge, nu aktiv i ældreforening) sagde: "To work is to live!" Han forklarede, at det for ham var vigtigt ikke blive marginaliseret, men fortsat at være respekteret for sit bidrag til samfundet.

- Foreningsaktive ældre: Vietnam, Laos og Cambodia er relativt fattige lande, og flere internationale NGO'er er til stede. Kun få af dem beskæftiger sig med ældreproblematikker, men jeg fik lejlighed til at møde to ældre-NGO'er (A og B nedenfor) som er eksempler på, hvad aktive ældre kan udrette i foreningssammenhæng.

A. I Vietnam havde jeg et møde med **CASCD** = Center for Aging Support and Community Development. Denne NGO er en underafdeling af Røde Kors og er til stede i 15 af landets 58 provinser. Centralt i organisationens arbejde er bevilling af mikrolån fra en fælles fond til ældre, der gerne vil drive en form for virksomhed, men ikke kan skaffe penge til opstarten. I Vietnam er det nærmest umuligt at få et banklån som ældre, fordi regeringens politik er at støtte den produktive del af befolkningen, hvilket opfattes som børnefamilierne. CASCD har mulighed for at give den ældre et mikrolån, som typisk løber over et år, og kan bruges til opstart af gadesalg, hønsehøld, bambusflet eller andre aktiviteter, som kan give den ældre en indtjening. Derudover forsøger organisationen at oprette klubber for ældre lokalt med bl.a. motion,

kostvejledning og sociale aktiviteter på programmet. I Hanoi eksisterer en 38 år gammel motionsklub v. Hoan Kiem Lake. Her mødes klubbens medlemmer, hvis vejret tillader det, kl. 6 hver morgen for at lave sygdomsforebyggende øvelser.

B. "Help Age International" er en verdensomspændende hjælpeorg., som arbejder for at give ældre mulighed for at leve et værdigt liv, det være sig økonomisk, helbreds-mæssigt og socialt. Der findes en **Help Age Cambodia** i byen Battambang, og her deltog jeg i et møde og et landsbybesøg. Ligesom det er tilfældet med CASCDs ældreklubber, arbejder man i Cambodia på at oprette såkaldte **OPAs**, Older Peoples Associations. Jeg besøgte sammen med en af organisationens medarbejdere en OPA i et af landdistrikterne og oplevede her en meget engageret forening, som fungerede med betalte medlemskaber og en bestyrelse med op til flere komitéer, bl.a. "The Ricebank Comitée" og "The Cowbank Comitée". Forklaring følger:

- I Ris-banken kan man som medlem af foreningen investere f.eks. 30 kg ris. Året efter kan man efter behov låne f.eks. 100 kg til såning, som så tilbagebetales med 120 kg efter høst. På den måde har de ældre en sikkerhed for at få råd til såsæd, og det oparbejdede overskud i Ris-banken kan udlånes el. doneres til fattige ældre.

- Ko-banken består af p.t. 15 køer, som gik og græssede på et fælles areal (jeg mødte dem personligt!). Værdigtrængende ældre kan få tildelt en ko, som de så har ansvaret for. En ko er meget værd; den kan sælges videre eller indgå som medgift i børnenes giftemål, og ikke mindst kan den føde kalve. Systemet fungerer sådan, at den første kalv der fødes går til Kobanken, den næste til ko-passeren etc. På den måde var de 5 køer, som HAC oprindeligt donerede, blevet til 15. OPA-Formanden (59 år gammel) var tydeligt stolt over foreningens arbejde. Da vi skulle til at gå, takkede han højtideligt medarbejderen fra HAC for at have lært dem selve forenings-strukturen. Det var tydeligvis vigtigt for foreningen at kunne handle selvstændigt og demokratisk, og dermed gøre noget aktivt for ældres forhold i landsbyen.

Ad 2: Ældres rolle i familien

Når ældres økonomiske sikkerhedsnet er så dårligt eller ikke-eksisterende som det er tilfældet, kommer familien til at spille en stor rolle som understøtter og forsørger⁴. Dette er grunden til de meget børnerige familier, der er normen især på landet i Laos og Cambodia. Børn ses her som en aldersforsikring, og det er stadig almindeligt at få en 8-10 stykker i landsbyerne. Vi besøgte flere forskellige etniske minoriteter, og traditionerne med ældreforsørgelse i familien varierer. Som hovedregel bliver det yngste barn i familien boende hos forældrene og tager sig af dem i deres alderdom, mens de øvrige børn forventes at støtte med penge. Der stilles ikke spørgsmål ved denne ordning - sådan er det bare, og det opfattes som både en ære og en hjælp at have forældrene boende: De kan passe børn og gå til hånd med madlavningen etc. Denne hjælp er meget værd, når der skal sås og høstes ris, hvilket der skal 2-3 gange om året. Ældres rolle i familien ses følgelig som noget naturgivent; de er del af familien og hjælper til, så længe de kan. I byerne ændrer familiemønsteret sig meget i disse år. Det er specielt tydeligt i Vietnam, hvor mange planlægger at få højst 2 børn, som de så har en mulighed for at kunne give en god uddannelse. Skolegang indebærer en vis selvbetaling, både på børneskole- og universitetsniveau,

⁴ Det skal nævnes, at der angiveligt findes enkelte "plejehjem" i Vietnam, men det blev omtalt som et sted, man for alt i verden skulle undgå, og var i øvrigt ikke noget folk havde lyst til at tale om. Troende buddhister kan få lov at bo og hjælpe til i templerne, hvilket ældre uden familie i nogle tilfælde benytter sig af.

men ses i stigende grad som en god fremtidsinvestering, både for børnene og for deres mulighed for senere at støtte forældrene. Det er nemlig stadig meningen, at børnene skal forsørge forældrene i deres alderdom. Jeg har talt med flere unge, som har dårlig samvittighed over at studere eller arbejde i storbyerne langt væk fra deres forældre. De udnytter nutidens karrieremuligheder eller kan være tvunget til at flytte til byen for at få job, men savner samtidig det tætte familiesammenhold.

Det er tydeligt, at de lykkelige ældre er dem, der har kontakt med deres familie. Enten som del af en familievirksomhed (lokalt ejede guesthouses og restauranter er næsten altid familieforetagender) eller fordi de passer børnebørn (både ældre mænd og kvinder kan have børnebørn på slæb). En kvinde på 64 (pensioneret lærer), der driver et guesthouse i Luang Prabang, Laos sammen med sine tre døtre, forklarede at det vigtigste for hende var at opleve, hvordan næste generation udviklede det, som hun havde bygget op sammen med sin mand, og at se børnebørnene vokse op.

I alle tre lande er *ancestor worship*, tilbedelse af forfædre, udbredt. Tilbedelsen foregår i familiens hjem, hvor man ofrer mad og drikke ved hus-altre og/eller afbrænder falske pengesedler, som ryger direkte op til "de gamle" for at sikre dem i deres efterliv (man mener ikke, de døde kan se forskel på falske og ægte pengesedler!). Der er også afsat specielle mindedage i løbet af året, hvor man ofrer ekstra meget, ligesom familien samles på dødsdagen for de nærmeste afdøde. Selvom de her nævnte ritualer drejer sig om afdøde familiemedlemmer, medvirker de til at understøtte den høje status, familiens ældste nyder. Generelt er det ikke almindeligt at fejre fødselsdage, men når ældre fylder 80, 90 eller ligefrem 100, markeres det til familiens store stolthed. Og i Vietnam *dyrker* man nærmest familiens ældre til Tet (vietnamesisk nytår).

Ad 3: Respekt for alderdommen

Ligesom det er tilfældet med familiemønsteret, ændrer respekten for ældre sig i disse år. I Laos og Cambodia er den mere udtalt end i Vietnam, som i højere grad er styret af markedsøkonomisk tænkning. På samme måde lader respekten for ældre til at være tydeligere i landområderne end i byerne.

I landsbyerne værdsættes ældres viden og erfaring, fordi den er praktisk anvendelig. Eksempler er ris-dyrkning, som familien og lokalsamfundet er helt afhængig af - ris er overalt hovedernæringskilden. Når risen skal sås, hidkaldes landsbyens ældste mænd for at vurdere det optimale så-tidspunkt - det er noget de fornemmer på luften og vejrliget. Også når det gælder jagtmetoder og indsamling af urter, er det livsvigtig viden og årelang erfaring, der gives videre fra generation til generation.

Flere ritualer ledes af ældre. Det kan være velsignelser i templet eller det i Laos udbredte velkomst-ritual, *baci*. Her er det landsbyens ældste, der fremsiger gode ønsker og velsigner gæsten, symboliseret ved at binde en snor om håndleddet. Troen på buddhisme og/eller ånder er en vigtig og ophøjet del af livet for laotiere (og i øvrigt også i de andre to lande). Det at ældre spiller så central en rolle i udførelsen af religiøse ritualer - fordi det er dem der ved, hvordan man gør - siger noget om den høje grad af respekt.

På det psykologiske plan har jeg hørt unge i især Laos og Cambodia tale om, hvor vigtigt det er at lytte til ældres råd og vejledning. I Laos har man ligefrem en næsten religiøs tro på, at ens mor kan hele en flosset sjæl. Så hvis man har det skidt, gælder det om at komme hjem en tur.

I storbyerne fylder respekten for ældres viden om jorden og jæger-samler-kulturen selvsagt ikke meget. Unge kan savne de ældres råd og vejledning på det personlige plan, men karrieren/ den økonomiske indtjening vurderes som vigtigere. Når man spørger unge, om de respekterer ældre, svarer de dog altid ja. Fordi sådan er traditionen - det er ikke noget, man stiller spørgsmålstejn ved. Hvis unge i byerne skal give et eksempel på hvad de respekterer hos ældre, nævner de ofte respekten for de lidelser, den ældre generation har måttet gennemgå under krigen ("Den amerikanske krig" 1965-75, og i Cambodia desuden Pol Pot-regimet 1975-79), og en respekt for det samfund, de har opbygget under så vanskelige kår.

Konklusion

Undersøgelsen af syn på aldring har givet mig et nyt perspektiv på begrebet "aktiv aldring". Hvor det at være aktiv som ældre herhjemme især opfattes som led i den enkeltes personlige udvikling, det være sig fysisk som psykisk og socialt, er ældre i Vietnam, Laos og Cambodia ofte aktive, fordi det er nødvendigt. I nogle tilfælde kan det at være erhvervsaktiv være et spørgsmål om personlig overlevelse. Det betyder at den ældre fortsat udfylder en vigtig funktion og anerkendes herfor i samfundet. Set i forhold til den nærmest ikke-eksisterende offentlige forsorg, betyder det også, at svage ældre har svært ved at klare sig, og det bliver næsten håbløst, hvis de ikke har nogen familie. Heldigvis oplevede jeg som beskrevet eksempler på foreninger, hvor ældre tager sagen i egen hånd og iværksætter initiativer ud fra principper om hjælp til selvhjælp.

Det traditionelle familiemønster er under ændring i disse år, og dermed den rolle den ældre spiller i familien. Der er stor forskel på at være gammel i en omfangsrig familie på landet i Laos, som er det land, hvor familiebåndene opleves som stærkest, og så til at være bedsteforældre til karrierebevidste unge i de vietnamesiske byer, hvor økonomiske indtjeningsmuligheder ofte vægtes højere end forpligtelsen til at tage vare på familiens ældste. I familien på landet vil den ældre oftest indgå som et værdsat medlem, der udfylder en meningsfuld rolle. I et moderne bysamfund kan han eller hun ikke på samme måde regne med familiens opbakning i hverdagen, selvom ældre også her fremhæves som familiens stolthed ved fastsatte højtider. Ændringerne i familiemønsteret og i arbejdsstyrkens flytning fra land til by spiller ind på graden af respekt for ældre. Ældres viden og erfaring er ikke på samme måde praktisk anvendelig i et moderne markedsstyret bysamfund som i de agrare samfund på landet.

Når det er sagt vil stort set alle sige, at ældre er respekteret i deres samfund. Ofte med en slet skjult undren over, at jeg kunne finde på at spørge om netop det. Respekten for alderdommen lader til at være så indgroet, at man ikke stiller spørgsmålstejn ved den. Hvor den adspurgte ikke har kunnet forklare respekten med det, man kan lære af ældre, vil vedkommende ofte fremhæve respekten for det samfund, den ældre generation har opbygget på trods af krigens lidelser.

II. Bæredygtige projekter

Et sekundært formål med orloven har været at undersøge muligheder for såkaldt *bæredygtige* kulturmøder i Vietnam, Laos og Cambodia. Med bæredygtighed menes her kulturelt og/eller naturmæssigt bevarende aktiviteter. Især Vietnam har i de senere år oplevet en rivende økonomisk udvikling, hvilket positivt set har øget den generelle levestandard. Udviklingen sker imidlertid tit på bekostning af natur og kultur, som når skove ryddes eller etniske minoriteter må fraflytte områder, der skal byggemodnes. Den gode nyhed er, at der i alle tre lande findes turistrettede tilbud, der netop er planlagt m.h.p. at fremme bevarelsen af natur og kultur. Den danske højskoleform lægger op til kulturudveksling, og med den stigende globalisering er det nærliggende at forsøge at indtænke internationale kulturmøder i skolernes kurser. Nedenstående skal opfattes som et forhåbentlig inspirerende idékatalog, hvis man som højskoleplanlægger påtænker at tilbyde rejsekurser med indlagte kulturmøder, eller evt. fra højskolens side gerne vil samarbejde med/støtte internationale projekter.

Jeg havde hjemmefra ud fra rejselitteratur og internet udvalgt en række tiltag, som har til hensigt at beskytte natur og/eller kultur, men måtte undervejs på rejsen sande, at flere af dem enten var lukkede eller ikke fungerede efter hensigten. Derfor først et forbehold: "Bæredygtige projekter" er ikke nogen beskyttet titel. Der er mindst tre ting at tage i betragtning, når man skal udvælge projekter, som faktisk virker efter intentionen:

1. Plusord som "Eco-tourism" og "sustainable activities" bruges i mange sammenhænge som reklameslogans for diverse turist-tilbud som overnatning, trekking o.a. guidede ture og er ikke nødvendigvis beskrivende for indholdet af projektet.
2. Den økonomiske udvikling er hurtigt fremadskridende i de enkelte lande og sker ofte på bekostning af natur og miljø samt etniske minoriteter. De bæredygtige natur-/kulturprojekter som fungerede i år, kan være forsvundet det næste.
3. Turist-industrien ændrer sig hele tiden - "Good places go bad, bad places go bankrupt!". Mange af de landsdækkende økovenlige/ bæredygtige turistselskaber fungerer godt i nogle områder og dårligt i andre.

Først et vietnamesisk eksempel på et projekt, der lyder enormt bæredygtigt på hjemmesiden: www.lavievulinh.com, men som viste sig ikke at fungere helt efter hensigten.

La vie Vu Linh, Nordvietnam

Man kommer hertil med bus fra Hanoi til byen Cat Lem, og herfra taxa 25 km ad hullet jordvej plus et par km på gå-ben (taxaen måtte give op). Projektet er stiftet for 5 år siden af en fransk-vietnamesisk fyr, som har boet i Dao-landsbyen Ngoi Tu ved Thac Ba-søen i 20 år (Dao-folket er en af Vietnams godt 40 forskellige etniske minoriteter). Sammen m. landsbybeboerne udviklede han ideen om et optræningsprogram i turisme for unge, hvor det økologisk og etnisk bæredygtige skulle ligge til grund for, at landsbysamfundet fortsat kunne eksistere herude. Som gæst tilbydes man kost og logi samt forsk. aktiviteter m. udgangspunkt i den omkringliggende natur og

lokalkultur. P.t. er ca. 15 unge involveret i turisme-projektet, og stedet modtager gæster fra hele verden, både skoler og gæster som os. Så langt så godt.

Desværre bærer stedet præg af ikke-realiserede projekter. Der bygges rundt omkring, plantes træer, arbejdes vistnok på noget biogas, men intet gøres tilsyneladende færdigt. De først opførte bygninger er lavet efter traditionelle - og bæredygtige - håndværksprincipper: Styltehuset hvor vi overnatter (og sover fantastisk godt), er bygget af bambus og træ, og der er opført værelser i lerklinet bambus, begge typer ud fra lokal viden om bl.a. ventilation i det varme klima. De nye ufuldendte bygninger er derimod opført i beton, så allerede her halter det med de fine intentioner om at præsentere et etnisk autentisk miljø.

Værre er det, at kernen i projektet, den såkaldte turist-træningsskole, heller ikke lader til at fungere. Vi er med på en enkelt "kulturel aktivitet", hvor vi bliver (fod-)roet ud på søen (man roer faktisk med fødderne på Thac Ba søen!) for at se på det lokale fiskeri. Her måtte man forvente en engelsk-sproget guidning med et minimum af information om søens natur, fiskeri, befolkning etc., men roerne kan kun ro... "no English spoken".

Endelig var det planen at den fond, der optjenes gennem besøg af gæster, skulle bruges til opstart af en almen skole for landsbyens børn, men "nogen i landsbyen" har i flg. grundlæggeren nappet pengene selv, så skolen er endnu ikke realiseret. ØV! Så mange gode intentioner og så få resultater.

Efter denne lærerige oplevelse var jeg mere kritisk i min udvælgelse, og følgende er eksempler på projekter, som var både velfungerende og kulturelt berigende på rejsetidspunktet.

LAOS er med fremme, når det gælder bæredygtige projekter. Landet markedsfører sig som en øko-venlig turist-destination og har fået flere internationale priser som sådan. Laos er næsten lige så stort som Storbritannien og har kun godt 6 mill. indbyggere, hvoraf op mod 75% lever i mere eller mindre afsides liggende landsbyer. Da landet ydermere for en stor dels vedkommende er dækket af skov og jungle, er der rigtig gode muligheder for at arrangere guidede ture med fokus på natur og/eller kultur. Laos befolkning er uhyre sammensat med mellem 50 og 130 forskellige etniske minoriteter (alt efter hvordan antropologerne tæller), som bor i kulturelt forskellige landsbymiljøer. Besøg kan arrangeres med en eller flere overnatninger, og det er en stor fordel at komme der med en lokal guide, hvilket øger chancen for kontakt med landsbybeboerne betragteligt.

Laos er et relativt fattigt land. I landsbyerne lever man hovedsageligt af at dyrke ris og er selvforsynende jægere og samlere. Husene er bygget af den forhåndenværende bambus og rattan, som også flettes til forsk. brugsredskaber. M.h.t. beklædning væves der stadig mange steder, men billigt (kinesisk) tøj vinder i stigende grad frem. Man skal derfor ikke forvente, at folk går klædt i deres traditionelle stammedragter til hverdag, men gerne til fest. Det geniale ved at deltage i en guidet tur, er at en del af betalingen for turen rent faktisk går direkte i lommerne på dem, der har mest brug for pengene, nemlig landsbybeboerne.

1. Luang Nam Tha, en middelstor by i det nordvestlige Laos, er blevet centrum for Økoturisme. Byen ligger i udkanten af nationalparken Nam Ha, og her kan arrangeres treks med fokus på natur og jungle, etniske landsbyer eller friluftsliv som kajak/ mountainbikes. Det er rigtigt svært at vælge tur-selskab, idet der vel er op mod 20 i byen, og stort set alle slår sig op på at lave ture, der ikke belaster natur eller lokalbefolkning. Noget af det man kan prøve at vælge ud fra er, hvor godt de besøgte landsbyer bliver betalt for at modtage overnattende gæster. Et vigtigt aspekt af

bæredygtigheden er som nævnt netop at give landsbyerne, som i stigende grad er pressede af udviklingen, et eksistensgrundlag. Det mest erfarne og professionelle selskab p.t. er efter sigende "Green Discovery", som også har ry for at have størst fokus på sikkerheden. De er så også dyrest med priser på o. 100\$ per person om dagen.

Vi var på et 3-dages-trek med et firma kaldet "Jungle Eco Guide Service" (ikke den store komfort, men ca. halv pris) med en meget entusiastisk engelsktalende guide. Han var som mange andre guider i nationalparker i Laos "omvendt jæger": Landsbybefolkningen supplerer mange steder kosten med jagt, hvilket i høj grad går ud over biodiversiteten. Myndighederne forsøger at overtale tidligere jægere til at tage et bedre betalt øko-guidejob mod at lægge jagten på hylden, hvilket vores guide altså havde gjort.

Han havde lært alt, der er værd at vide om overlevelse i junglen af sin bedstefar, og da vi er vegetarer (i hvert fald når vi rejser i de varme lande) kreerede han fantastisk velsmagende retter af bambusskud, bananblomster og forskellige vilde krydderurter, meget af det tilberedt over bål i bambus-kogekar lavet på stedet. Maden blev serveret på store bananblade, der altid er for hånden. Det eneste vi havde med hjemmefra var ris og drikkevand. Hans kunnen, og det at han selv tilhørte en af landets etniske minoriteter (Khmu) gav respekt og kontakt i den landsby, hvor vi overnattede. Således fik vi et meget givende indblik i både jungle- og landsbyliv.

Landsbyen var i dette tilfælde en delvis stationær nomadlandsby, som havde eksisteret på stedet i 10 år og regnede med at blive der endnu 10, inden jorden vil være så udpint af svedjebrug, at de må flytte videre. En 8-10 børn per familie og to-tre familier under samme tag var normen, og det nærmeste landskab var græsset ned af løsgående svin, fjerkræ og kreaturer. Her gik børnene ikke i skole - det ville tage flere timer hver vej.

2. Tha Khaek, en by beliggende ved Mekong-floden i det sydlige Laos, og ved nationalparken Phu Hin Bun, der er kendt for sit bjerglandskab med store drypstenshuler. Her var vi på en 2-dages vandretur med en guide fra den lokale Turistinformation, som har ry for at lave ture med indhold, og som økonomisk kommer de besøgte landsbyer til gode. Denne gang var vores engelsktalende og lokalsprogede guide meget vidende på det buddhistiske område. Han forklarede os den lokale religiøse praksis, der (som det ofte er tilfældet i Laos) er en blanding af landets officielle Theravadda buddhisme og animisme (troen på ånder). Sidstnævnte fik vi en prøve på under den i Laos udbredte velkomstceremoni *baci*, hvormed landsbybeboere modtager deres gæster. Her er det landsbyens høvding, der under overværelse af de ældste binder et stykke bomuldssnor om gæstens håndled for på den måde at blive forbundet til en beskyttende ånd. Imens fremsiges/messes alt i gode ønsker for rejsen og fremtiden. Vi var 12 i gruppen, så det tog nogen tid... Denne landsby var tydeligvis mere velhavende end den førnævnte. Man dyrkede bl.a. tobak, og børnene var mere velklædte og gik i en skole, de delte med nabolandsbyen. Børneraten i denne landsby var også nede på en 4-5 stk. (Det med de mange børn er i høj grad en livsforsikring: Kun o. 10% modtager statspension i Laos, resten må klare sig selv, hvilket vil sige ved børnenes hjælp). Igen i kraft af en guide, der kendte og respekterede både egnens natur og landsbyens kultur, og betalte landsbyen forholdsvis godt, følte vi os virkelig velkomne og blev klogere på, hvordan livet leves i Laos.

3. "Big Brother Mouse", et læseprojekt, som bunder i behovet for børnebøger i Laos. Op mod 85% af Laos børn modtager officielt skoleundervisning, i hvert fald de obligatoriske første fem år i Primary school. Men derefter opgiver ca. halvdelen, bl.a. fordi der oftest er længere vej til en

Secondary school, men også fordi de forventes at hjælpe til i familiens jordbrug eller anden business. Mange glemmer derefter deres læsefærdigheder; der er ikke tradition for at læse eller tid til det. Man betragter det som tilstrækkeligt, hvis én i familien er i stand til at læse og skrive, for at kunne udfylde formularer o.lign. Der udgives derfor næsten ingen litteratur på laotisk, hverken for voksne eller børn. Endelig skal forældrene selv betale skoleuniform og -bøger, og da ikke alle har råd til bøgerne, har mange elever heller ikke i skolen adgang til læsestof.

Denne situation var anledningen til, at en gruppe unge entreprenante laotiere begyndte at tegne og skrive bøger for børn, og i 2006 fik licens til at udgive dem. Næste problem var at få bøgerne ud til børnene, der tit bor i afsides liggende landsbyer, og at få børnene til at interessere sig for bøger. Her fandt man på at arrangere *book parties* med højtlesning, lege med fortællinger, sange etc. og sluttede af med, at hvert barn måtte vælge sin egen bog mellem flere titler.

Det er så her vi som velbemidlede vesterlændinge kommer ind i billedet: Både bogudgivelserne og Bog-festerne koster penge, og regeringen støtter ikke. Men: Enhver kan sponsorere en Bog-fest for 350\$, hvor man selv er med ude i landsbyen for at aflevere bøgerne og også får tilsendt en efterfølgende rapport om det videre forløb. Vi mødte et tysk par, som havde indsamlet de 350\$ fra venner derhjemme via internettet. De kunne berette om deres book party, hvordan børnene virkelig var overvældede over at eje deres første bog. Stor succes og umiddelbar respons på økonomisk bistand, der virker. Projektet har kontorer i Luang Prabang og Vientiane.

Se: www.BigBrotherMouse.com

CAMBODIA har en endnu lavere levestandard end Laos. Der er flere tiggere, og især på landet er husene ofte i dårlig stand og tøjlet slidt. Rent psykologisk er cambodianere endvidere et hårdt prøvet folk, som stadig restituerer sig ovenpå årene med det brutalt undertrykkende Khmer Rouge-styre ledet af Pol Pot (1975-79). De fleste familier har mistet medlemmer i disse år, hvor op mod 1/5 af befolkningen blev henrettet eller "forsvandt", og bl.a. derfor er under 20% af befolkningen over 60 år. Som turist møder man mest smilende venlighed, men fornemmer også de barske livserfaringer under overfladen.

Heldigvis er der mange NGO'er til stede i landet, måske fordi man i modsætning til Laos og Vietnams kommunistiske et-parti-system faktisk kan stemme på flere partier i Cambodia, og vi oplever generelt en større diskussionsiver og kritisk stillingtagen til den siddende regerings politik her.

1. Battambang, i det vestlige Laos. Guidet heldags-cykeltur i landsbyerne i oplandet m. selskabet "Soksabike". På cykelturen besøges en række familier, der ernærer sig ved hjemmeproduktion af madvarer eller håndværksprodukter. I Cambodia er lønningerne meget lave, og det kræver både opfindsomhed, billige råvarer og hårdt arbejde at få enderne til at nå sammen. Vi oplevede bl.a. hjemmeproduktion af rispapir-pandekager til forårsruller, skaftevævning, fremstilling af tørrede bananer, destillering af risbrændevin, produktion af fiskepasta, samt af en særlig ris-snack i bambusrør. De fremstillede varer udnytter således i høj grad de ressourcer, der er tilgængelige i nærmiljøet som ris, fisk, bananer og bambus.

Det bæredygtige i turist-tilbuddet er endvidere, at alle de nøje udvalgte steder, vi besøgte, blev betalt godt af guiden, så familierne fik en direkte økonomisk gevinst ved vores besøg og dermed en tiltrængt støtte til et liv fyldt med hårdt arbejde. Udvælgelsen baserede sig både på hvem, der trængte mest, hvem der producerede bæredygtige produkter, samt selvfølgelig også hvem, der havde lyst og overskud til at modtage besøgende.

Vores guide var meget vidende på det historiske område og flettede de enkelte familiers baggrund sammen med landets historie, hvor især Pol Pot-regimet har haft følger, som navnlig den ældre del af befolkningen stadig kæmper med. Alt i alt var denne tur et eksempel på, hvordan man på 1 dag kan lære mere om et lands kultur og levevis, end man ville kunne læse sig til på en måned eller mere. Se: www.soksabike.com

2. Battambang Cirkusskole.

Battambang er hovedsæde for flere NGO'er, der tilbyder unge mulighed for at lære færdigheder, så de kan klare sig. P.g.a. folkedrabene under Khmer Rouge er Cambodias befolkning meget ung; 40% er under 16 år, og der er stor ungdomsarbejdsløshed. Flere af byens caféer og restauranter optræner således sårbare unge. Der findes desuden et projekt, som tager udgangspunkt i det kreative/kropslige udtryk: "Phare Ponleu Selpak" = "Ild, Liv, Kunst", en NGO, som blev grundlagt i 1994 med basis i en af Battambang's fattigste kvarterer. Projektet henvendte sig fra starten til sårbare børn og unge, og visionen var - og er - at give mulighed for personlig vækst og måske en levevej gennem uddannelse i kreative/kropslige fag.

I 1998 indviedes en Cirkus-skole, som er blevet en stor succes med forestillinger flere gange ugentligt og elever, der er gået videre som professionelle artister i Cirque de Soleil i Frankrig og Canada. Noget skolen med rette er stolt af. P.t. deltager mere end 130 elever i undervisningen på Cirkusskolen. Herudover er der en Musik- og Teaterlinje, ligesom Kunstsolen fortsat kører, bl.a. med eget galleri i byen.

Vi overværede en af forestillingerne, som foregår i en permanent cirkusbygning i det kvarter, hvor projektet oprindeligt startede. Et publikum på 150 kunne her opleve en time med fuld knald på i en blanding af teater, musik og akrobatik udført af unge teenagere. Det var en utroligt livsbekræftende at mærke den energi og kraft, de unge udstrålede. I det hele taget et projekt, der kunne være et studie værd. Se: www.phareps.org

3. Sen Monorom, jungletrekking med overnatning i Bunong-landsby.

Bunong-folket var i landet før khmererne, som ellers udgør langt størstedelen af den cambodianske befolkning. Bunong-folket bor i det østlige Cambodia i ca. 800 m.s højde, hvor det tit blæser. Et hårdført folk, som traditionelt bruger elefanter som arbejdsdyr og lever i bambushytter tækket med det de kalder "jungle grass", en slags strå, der skal fornyes en gang om året. Hvis folk har råd, bygger de i dag træhuse. Kulturen er i høj grad truet, især fordi kinesiske og vietnamesiske investeringselskaber får lov at rydde den jungle, som landsbybeboerne er afhængige af. Angiveligt giver regeringen også lov til at rydde fredede områder mod god betaling (korruption er udbredt i Cambodia). Dette er en af grundene til den utilfredshed med regeringen, vi flere gange møder. Nogle mener, at om tre år er junglen væk, og dermed grundlaget for både Bunong-landsbyerne og den turisme, der knytter sig til dem.

Indtil da er det muligt at besøge landsbyerne, hvor flere guesthouses i Sen Monorom kan arrangere jungle/landsby-trekking med eller uden elefant-ridning. Den landsby vi besøgte havde 12 elefanter, hvoraf de 9 bruges til turisme, og de resterende 3 til transport af brænde, junglegræs, banan-stammer (bruges til grisefoder) m.v. Elefanterne arbejder højst 5 timer om dagen med enten turister eller gods og så ud til at trives. Flere i landsbyen tjener penge på overnattende gæster som os. Vi besøgte bl.a. en væver og en kurvefletter, som lever af at sælge traditionelt kunsthåndværk. Oplevede også en (temmelig højlydt) forhandling om medgift til et kommende

bryllup, og så en rismark, hvor man i følge traditionen begraver afdøde familiemedlemmer. Et indblik i en kultur, som måske ligesom mange andre etniske minoriteter er på vej til at uddø. Vores guesthouse/ tur-arrangør: www.longvibol.com

VIETNAM er rent økonomisk det mest udviklede land af de tre. Landet var efter Vietnamkrigen, som på disse kanter kaldes "Den amerikanske krig", et af verdens fattigste og mest hærgede, men folkekarakteren, der er præget af arbejdsomhed og effektivitet, har medvirket til landets genopbygning. Efter Sovjetunionens opløsning i 1989 har Vietnams kommunistiske styre bøjet idealerne og i den grad taget markedsøkonomien til sig. Landet har de sidste årtier oplevet et veritabelt økonomisk boom indenfor handel og turisme. Noget der har bidraget til stigende velstand, men som også er gået hårdt ud over naturressourcer og etniske minoriteter.

I det nordlige bjergrige Vietnam er byen Sapa og i mindre grad Bac Ha blevet centrum for *hill tribe trekking*, og er i det hele taget en turist-magnet p.g.a. det smukke landskab. Jeg nævner det her, fordi man ikke kan komme uden om Sapa, hvis man interesserer sig for etniske minoriteter i Vietnam. Her eksisterer flere stammer (Hmong, Dao, Tai m.v.) som bor, lever og går klædt forholdsvis traditionelt.

Jeg mener dog ikke, at man i dette tilfælde kan tale om et reelt kulturmøde. Mødet mellem landsbybeboer og turist er i den grad gennem-kommercialiseret, idet det handler om at få så mange penge ud af den besøgende som muligt: Det være sig for overnatning, guidede ture eller håndarbejdsprodukter. Som turist føler man sig desværre forfulgt af entreprenante lokale, og det er et rigtigt dårligt udgangspunkt for et møde. På den anden side har turisternes tilstedeværelse i området (og her taler vi rigtigt mange turister) medvirket til regeringens støtte i forhold til bevarelse af minoriteternes sprog og særlige kultur - fordi det kan betale sig. Så på den måde kan man sige, menageriet har et bæredygtigt formål. Jeg kan dog ikke anbefale nogle turselskaber fremfor andre.

Konkluderende må jeg anbefale Laos, når det gælder økologisk bevidste tiltag, der tager hensyn til kultur og natur, og Cambodia når det handler om mere socialt ansvarlige projekter, særligt i forhold til udsatte unge. Der findes utvivlsomt mange andre bæredygtige projekter i de tre lande, men en god portion sund skepsis er desværre nok nødvendig.

Afslutning

På et kunstmuseum i Hanoi så jeg en statue forestillende et lille barn, der spiser en frugt ved siden af en ældre mand, der arbejder med et markredskab. Titel: "Når du spiser frugten, så tænk på dem, der plantede træet".

Selvom den udpræget aktive alderdom, jeg mødte i Vietnam, Laos og Cambodia, oftest er nødvendig for den enkelte, oplevede jeg, at ældre blev respekteret både for deres arbejdsmæssige indsats og for den viden og erfaring, de har opsamlet gennem et langt liv. Den økonomiske udvikling gør også i denne del af verden sit til at fremhæve ungdommens idealer som gældende, men det har bestemt givet stof til eftertanke og debat at mærke, hvordan generationerne respekterer og bruger hinanden. Et af de spørgsmål, der melder sig er, om vi virkelig skal opgive respekten for alderdommen, fordi udviklingen kræver det? Det er noget af det, jeg glæder mig til at diskutere med kursisterne på Rude Strand.

Kommenteret litteraturliste

Alumnemagasinet "Augustus" tema-nummer om syn på aldring, Århus Universitet sept. 2012.

Debatskabende oplæg om, hvordan ungdommens udviklings-idealer breder sig i nutidens samfund.

Kirsten Hastrup: "Ind i verden. En grundbog i antropologisk metode", Hans Reitzels forlag 2005.

Beskriver bl.a. deltagerobservation som antropologisk metode.

Lonely Planets guidebøger om henh. Vietnam, Laos og Cambodia (udg. 2012, 2013) udmærker sig især ved nogle grundlæggende informative afsnit om landenes historie, politik og kultur.

Bill Hayton: "Rising Dragon", Yale University Press 2010.

God introduktion til Vietnams seneste økonomiske udvikling og dennes indvirkning på landets miljø og levevis.

Nguyen Thanh Xuan: "Religions in Vietnam", National Library of Vietnam, 2010.

Overskuelig introduktion til Vietnams meget sammensatte religiøse liv. Forfatteren er ansat af landets politiske system, men skriver forholdsvis objektivt.

Robert Cooper: "The Lao, Laos and you", Lao-Insight Books 2008.

Velskrevet introduktion til Laos med fokus på livsstil og kultur skrevet af en engelsk antropolog bosat i landet.

Huy Vannak: "Bou Meng, a survivor from Khmer Rouge prison s-21", Documentation Center of Cambodia, 2010.

Den cambodianske kunstmaler Bou Meng er en af de få, der overlevede Khmer Rougestyrets berygtede fængsel i hovedstaden Phnom Penh. Han fortæller her sin historie.

Bree Lafrenier: "Music through the dark", University of Hawaii Press 2000.

En anden cambodiansk overlever efter Khmer Rouge årene, Daran Kravanh, er bosat i USA og fortæller, hvordan det lykkedes ham at flygte, bl.a. v.h.a. sit harmonikaspil.

Desuden har jeg deltaget i et 2-dages forløb om Buddhisme v. lektor i religionsvidenskab, Jørn Borup arrangeret af Folkeuniversitetet i Århus.

BILAG: Nøgletal for de enkelte lande

Indbyggertal i flg. FN 2012-13:

Vietnam	89,708,900 indb., 268/ km2 (50. tættest befolkede i verden)
Cambodia	15,135,000 indb., 74/ km2 (134. - " -)
Laos	6,580,800 indb., 28/ km2 (188. - " -)

Økonomi i flg. Global Finance 2013, oplistet som verdens rigeste lande (ud af 184) og angivet som bruttonationalproduktets gennemsnitlige købekraft per år per indb.:

Nr. 132	Vietnam	3.750 \$
Nr. 137	Lao P.D.R.	3.260 \$
Nr. 142	Cambodia	2.579 \$

Gennemsnitslevealder i flg. WHO 2013, oplistet som lande (ud af 193) med højeste levealder:

Nr. 37: Denmark	79.5 år	m. 77, k. 82
Nr. 71: Vietnam	75 år	m. 73, k. 77
Nr. 137: Laos	68 år	m. 66.5, k. 69.5
Nr. 147: Cambodia	66 år	m. 64, k. 68